

Beata Grochala

Uniwersytet Łódzki

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3885-8964>

e-mail: beata.grochala@uni.lodz.pl

Arbitra, snajperka i skrzydłowa. **O feminitywach w sporcie**

Arbitra, snajperka, and skrzydłowa. **On the use of feminine forms in sport**

Abstrakt

W artykule przeanalizowano użycie feminitywów w dyskursie sportowym. Motywację do analiz stanowi asymetria rodzajowo-płciowa języka oraz rosnąca obecność kobiet w sporcie. Celem badań było określenie częstotliwości i poprawności stosowania form żeńskich w portalach internetowych – materiał został zaczerpnięty z korpusu monitorującego MoncoPL. Metodyka badań obejmowała: kompilację listy dyscyplin i odpowiadających im nazw żeńskich; kwerendę w trzech słownikach, analizę frekwencji i konkordancji feminitywów w korpusie monitorującym MoncoPL oraz ręczną weryfikację kontekstów w przypadkach wieloznacznych użyć. Wyniki pokazują, że feminitywy są powszechne w sportach indywidualnych i w popularnych dyscyplinach zespołowych (np. *tenisistka*, *siatkarka*, *koszykarka*, *piłkarka*), z bardzo wysokimi poświadczeniami korpusowymi; jednocześnie występuje rozbieżność między praktyką językową a rejestracją słownikową — wiele form używanych przez dziennikarzy nie figuruje w słownikach. Zidentyfikowano także trudności w tworzeniu żeńskich nazw sędziego (*sędzina*, *arbitra/arbiterka*) oraz brak żeńskich odpowiedników dla niektórych pozycji (*libero*). Analiza ilościowa wykazała szczególnie wysokie poświadczenia dla takich feminitywów jak: *siatkarka* (103 731), *tenisistka* (101 534), *piłkarka* (46 333) oraz *bramkarka* (11 002), co potwierdza dominację form żeńskich w dziennikarskiej praktyce językowej.

Słowa kluczowe: feminitywy, język sportu, język a płeć, korpusy językowe, leksykografia

Abstract

The article analyses the use of feminine forms in sports discourse; it is based on research motivated by linguistic gender asymmetry in Polish and the growing participation of women in sports. The study aimed to determine the frequency and correctness of feminine forms used in online news portals; the material was collected from the MoncoPL monitoring corpus. The methodology for the study included compiling a list of sports and their corresponding feminine forms, consulting three dictionaries, analysing frequency and concordance of feminine forms in the MoncoPL corpus, and manually verifying contexts

in ambiguous cases. Results indicate that feminine forms are common in individual sports and in popular team sports (e.g. *tenisistka* – tennis player (F), *siatkarka* – volleyball player (F), *koszykarka* – basketball player (F), *piłkarka* – footballer (F)), with very high corpus frequencies. At the same time, there is a discrepancy between usage and lexicographic records – many forms used by journalists do not appear in dictionaries. Difficulties were identified in forming feminine names for referees (*sędzina* – umpire (F), *arbitralarbiterka* – referee (F)) and in providing female equivalents for some positions (*libero*). Quantitative analysis showed particularly high frequencies of use for *siatkarka* (103 731), *tenisistka* (101 534), *piłkarka* (46 333) and *bramkarka* (goal keeper (F)) (11 002), confirming the prevalence of feminine forms in journalistic practice.

Keywords: feminine forms, sports discourse, language and gender, corpus linguistics, lexicography

„Jak soczewka skupia i odbija światło, tak produkty kategorii feminatywum skupiają i odbijają w swej strukturze pojęciowej, szczególnie w warstwie konotacyjnej, złożoność polskich dziejów, historii publicznej, obyczajowości oraz aksjologizacji” (Małocha-Krupa 2018: 151). Te słowa Agnieszki Małochy-Krupy w pełni oddają złożony charakter nazw żeńskich w polszczyźnie – są one bowiem nie tylko elementem języka, lecz także wyrazem światopoglądu, zaangażowania, wyznawanych wartości. O feminatywach w ostatnich dziesięcioleciach napisano i powiedziano bardzo dużo. Stały się one przedmiotem badań naukowych, debat politycznych, rozmów rodzinnych etc., każdorazowo wzbudzały przy tym ogromne emocje. Wydaje się, że o ile temat sam w sobie nie jest dziś aż tak atrakcyjny medialnie, o tyle nadal wart jest refleksji naukowej, zwłaszcza w aspekcie pragmalingwistycznym, dzięki czemu możliwa byłaby analiza zastosowania feminatywów w poszczególnych odmianach dyskursu zróżnicowanego medialnie, światopoglądowo, ale również tematycznie.

Warto nadmienić, że termin feminatywum/feminatyw nie jest pojęciem jednoznacznym. Wśród definicji dominuje ujęcie morfologiczne, które stosują m.in. autorki *Słownika nazw żeńskich polszczyzny* (SNŻP). Ich zdaniem feminatywum to: ‘kategoria słowotwórcza obejmująca rzeczowniki nazywające kobietę, mające wyznacznik morfologiczny żeńskości, będące najczęściej derywatami sufiksальnymi lub paradygmatycznymi pochodzącymi od męskiej podstawy słowotwórczej’ (Krysiak, Małocha-Krupa 2020: 230–231). Definicja ta koresponduje z wcześniejszą, autorstwa Marka Łazińskiego, który przyjmuje, że feminatywy to „rzeczowniki nazywające kobiece zawody i funkcje, najczęściej derywowane od nazw męskich z sufiksem kategorii feminativum lub bezpośrednio od czasowników z sufiksem złożonym kategorii wykonawców czynności” (Łaziński 2006: 246). Nieco inaczej do zakresu tego terminu podchodzi Jolanta Szpyra-Kozłowska – zdaniem badaczki feminatywy

to „kategoria semantyczna, której desygnaty zawierają w sobie pierwiastek żeńskości. Obejmuje ona także nazwy zwierząt” (Szypra-Kozłowska 2021: 94). Ponieważ głównym przedmiotem opisu nie będą rozważania o charakterze strukturalistyczno-semantycznym, pozostanę przy tych definicjach, mając świadomość, że literatura przedmiotu w tym zakresie jest bogata (por. m.in. Kreja 1964; Woźniak 2020)¹.

Asymetria rodzajowo-płciowa polszczyzny, czyli brak równowagi między formami męskimi i żeńskimi w języku (por. Łaziński 2006; Szypra-Kozłowska 2021), ma w dużej mierze podłoże pozajęzykowe, wynikające z niewykonania przez kobiety niektórych zawodów bądź niepełnienia pewnych funkcji (por. np. *ksiądz*). Ciekawie na tym tle kształtuje się tworzenie nazw żeńskich oznaczających kobiety uprawiające sport i jego poszczególne dyscypliny. W tym obszarze dyskursu publicznego feminatywy nie budzą kontrowersji, ich użycie nie jest przedmiotem debaty, choć warto zadać sobie pytanie, czy zawsze są one możliwe/łatwe do utworzenia oraz czy są poprawnie stosowane.

W niniejszym artykule skoncentruję się na jednym z dyskursów zogniskowanych tematycznie, a mianowicie na dyskursie sportowym w odmianie medialnej. Wybór przestrzeni komunikacyjnej do badań związanych z użyciem feminatywów jest uwarunkowany przez kilka elementów.

Po pierwsze, wieloletnie obserwacje tego typu dyskursu pokazują z jednej strony chęć dziennikarzy do stosowania feminatywów, z drugiej zaś pewną nieporadność wynikającą z nieustabilizowania niektórych określeń czy wręcz brakiem stosownych form.

Po drugie, zmiany społeczne widoczne także w sporcie doprowadziły do szerokiej obecności kobiet w rozgrywkach różnych dyscyplin. O ile na pierwszych igrzyskach nowożytnych w 1896 r. rolą pań było pocieszanie przegranych, o tyle już cztery lata później pojawiły się dyscypliny, w których rywalizowały także kobiety, m.in. krykiet i tenis, zaś podczas XXX Letnich Igrzysk Olimpijskich w Londynie sportsmenki startowały już we wszystkich konkurencjach (por. Nowak 2014: 343)². Jednak liczba nowych dyscyplin stale rośnie i trudno wskazać taką, która nie jest uprawiana przez kobiety. Nie zawsze jednak język i jego użytkownicy nadszają za rozwojem sportu. Warto nadmienić, że w klasyfikacji Patrycji Krysiak wśród typów leksykalno-semantycznych feminatywów notowanych w słownikach XXI w. występuje osobna kategoria: „nazwy kobiet uprawiających sporty raczej zawodowo, często też rekreacyjnie, od czasu do czasu” (Krysiak 2020: 126).

¹ Szerokiego przeglądu definicji dokonują Krysiak i Małocha-Krupa (2020).

² Szerzej o sytuacji historyczno-socjologicznej kobiet w sporcie pisze Giulianotti (2019).

Trzeci powód łączy się z bardzo konkretnym wydarzeniem medialnym – 26 lipca 2024 r. w Paryżu rozpoczęły się XXXIII Letnie Igrzyska Olimpijskie. Nietypowo, ponieważ funkcję stadionu przejęła Sekwana i tereny wokół niej, zaś tradycyjna parada reprezentacji narodowych odbywała się na statkach płynących z biegiem rzeki. Ceremonię otwarcia transmitowano m.in. w TVP 1, a komentowali ją Przemysław Babiarz i Sebastian Chmara. Pierwszy opowiadał o Francji, Paryżu, sztuce, artystach, krajobrazach itp., drugi ze sprawozdawców starał się zaś podawać konkretne informacje o sportowcach, konkurencjach etc. Zwyczajowo podczas tego typu wydarzeń przedstawia się zawodników, którzy pełnią funkcję chorążych, tzn. niosą flagę danego kraju. W Paryżu wprowadzono pewną innowację – jeśli było to możliwe, to reprezentacje miały dwoje chorążych – kobietę i mężczyznę. O ile słowo *chorąży*, przejęte z języka wojskowego, utrwaliło się w dyskursie sportowym, o tyle jego żeńską formę *chorąża* spotyka się zdecydowanie rzadziej. Co zaskakujące, także podczas wspomnianego wydarzenia medialnego pojawiała się ona jednostkowo, sprawozdawcy wyraźnie jej unikali, stosując albo wyrażenia opisowe typu: *flagę niesie...*, albo formy liczby mnogiej *dwoje chorążych*, albo formę męską: *Ona była chorążym tej ekipy*. Zarejestrowano także formę błędną *chorążyna* (*Nie mają tej kobiety, chorążyny w swojej reprezentacji*)³. Co więcej, kiedy komentatorzy używali prawidłowego rzeczownika *chorąża*, mieli ogromne problemy z jego odmianą – oprócz właściwych form fleksyjnych, odmienionych według deklinacji przymiotnikowo-zaimkowej (*w roli chorążej*), występowały konstrukcje błędne, odmienione według deklinacji rzeczownikowej żeńskiej (*nie ma chorąży w tej ekipie*).

Wspomniane motywacje skłoniły mnie do zbadania, jak często dziennikarze wykorzystują feminatywy w odniesieniu do kobiet w sporcie, czy robią to w sposób konsekwentny oraz poprawny. Odpowiedzi na te pytania badawcze stanowią przedmiot niniejszego artykułu.

Zanim rozpocznę analizy, dokonam krótkiego przeglądu dotychczasowych badań nad określeniami kobiet uprawiających sport. Zjawisko to sięga bowiem dwudziestolecia międzywojennego, kiedy na łamach „Języka Polskiego” Tytus Benni, zainspirowany artykułem prasowym o *yachtswomance*, prowadził rozważania nad poprawnością form: *sportsmenka* i *sportswoman* (Benni 1933). Także w czasopiśmie sportowym zatytułowanym „Stadion” z 1926 r. zastanawiano się nad użyciem wspomnianych form. Sytuacja ta nie powinna dziwić, jak pisze bowiem Ewa Woźniak: „od samego początku XX wieku feminatywy stają się przedmiotem refleksji językowej” (Woźniak

³ Forma *chorążyna* została użyta także podczas transmisji w stacji Eurosport ceremonii zamknięcia XXV Zimowych Igrzysk Olimpijskich w Milanie 22 lutego 2026 r.

2025: 84). Rozwój nazw kobiet uprawiających sport na przestrzeni niemal stu lat prześledziła Marzena Miśkiewicz – pokazała ona brak jednoznacznych rozstrzygnięć w zakresie użycia takich rzeczowników jak *sportswoman*, *sportowczyni*, a nawet *sportówka*. Wskazała jednocześnie, że problem nazewnictwa kobiet uprawiających sport jest nadal aktualny, zaś sami użytkownicy języka „nie czują się pewnie, formułując wypowiedzi odnoszące się do kobiet sportowców” (Miśkiewicz 2024: 48). W 2014 r. przeglądu słowników ogólnych języka polskiego pod kątem obecności w nich nazw kobiet uprawiających różne dyscypliny dokonał Bogusław Nowowiejski. Badacz stwierdził, że największy problem w zakresie budowania form żeńskich „polega na niemożności utworzenia dobrych, czyli ekonomicznych i estetycznych ich ekwiwalentów” (Nowowiejski 2014: 155). Z kolei Katarzyna Dembska uważa, że feminatywy w sporcie są naturalnym elementem, ponieważ w zawodach mamy do czynienia ze zmaganiem „na linii kobieta–kobieta i mężczyzna–mężczyzna. Jeśli więc kobiety toczą walkę sportową wyłącznie przeciwko kobietom, to trudno nazywać je, używając form męskich” (Dembska 2012: 46). Powyższa opinia prowokuje do zbadania języka dziennikarzy – skoro określenia kobiet uprawiających daną dyscyplinę buduje się łatwo, to ich użycie powinna cechować regularność.

Badanie stosowania feminatywów przez dziennikarzy sportowych powinno mieć charakter materiałowy i bazować na jak największej liczbie reprezentatywnych przykładów tekstów. Zgromadzenie takiego materiału jest jednak niemożliwe z kilku powodów. Podstawowy to brak symetrii między obecnością w mediach męskiego i żeńskiego sportu – zawody z udziałem pań cieszą się cały czas mniejszą popularnością, w kobiecej sport inwestuje się znacznie mniejsze środki finansowe, co przekłada się na mniejszy udział sportu kobiet w rynku medialnym. Istnieją w tym zakresie pewne wyjątki. Dzięki sukcesom Igi Świątek transmisje meczów żeńskiego tenisa ziemnego są dość częste. Nie wpływa to jednak na zmianę w globalnej dysproporcji między obecnością w mediach żeńskiego i męskiego sportu. Inną trudność stanowi ulotność materiału badawczego, zwłaszcza w odniesieniu do telewizji, która nadal stanowi najpopularniejszy kanał dystrybucji treści sportowych. Transmisje telewizyjne, niezależnie od tego, czy nadawane w telewizji tradycyjnej czy streamingowej, podlegają regulacjom rynku w zakresie wykupu praw do transmisji i najczęściej mają liczne zabezpieczenia uniemożliwiające ich archiwizację. Z kolei radio i prasa drukowana nie są dziś na tyle popularne, by stanowiły właściwe źródło do zbadania interesującej mnie leksyki. Zdecydowałam się zatem na wykorzystanie portali internetowych jako źródła materiału. Procedura badawcza przebiegała

następująco: pierwszy etap obejmował stworzenie listy najpopularniejszych dyscyplin sportowych (bazę stanowił rejestr dyscyplin olimpijskich zarówno letnich, jak i zimowych). W drugim etapie opracowałam wykaz nazw mężczyzn i kobiet uprawiających te dyscypliny. Efekty przedstawia tabela 1:

Tabela 1. Dyscypliny sportowe i określenia osób je uprawiających

DYSCYPLINA	NAZWA MĘSKA	NAZWA ŻEŃSKA
1	2	3
badminton	badmintonista	badmintonistka
biat(h)lon	biat(h)lonista	biat(h)lonistka
biegi	biegacz	biegaczka
bieg przez płotki	płotkarz	płotkarka
bobsleje	bobsleista	bobsleistka
boks	bokser/pięściarz	bokserka/pięściarka
bralin (breakdance)	breakdancer	breakdancerka
chód	chodziarz	chodziarka
gimnastyka	gimnastyk	gimnastyczka
golf	golfista	golfistka
hokej	hokeista	hokeistka
jeździectwo	jeździec	jeźdźczyni/amazonka
judo	judoka	judoczka
kajakarstwo	kajakarz	kajakarka
karate	karateka	karateczka
kolarstwo	kolarz	kolarka
koszykówka	koszykarz	koszykarka
lekkoatletyka	lekkoatleta	lekkoatletka
łucznictwo	łucznik	łuczniczka
łyżwiarstwo	łyżwiarz	łyżwiarka
maraton	maratończyk	maratonka
narciarstwo	narciarz	narciarka
pięciobój nowoczesny	pięcioboista	pięcioboistka
piłka nożna	piłkarz	piłkarka
piłka ręczna	piłkarz/szczypiornista	piłkarka/szczypiornistka
podnoszenie ciężarów	sztangista	sztangistka
pływanie	pływak	pływaczka
rzut dyskiem	dyskobol	dyskobolka
rzut młotem	młociarz	młociarka
rzut oszczepem	oszczepnik	oszczepniczka
rugby	rugbysta/rugbista	rugbystka/rugbistka
saneczkarstwo	saneczkarz	saneczkarka
siatkówka	siatkarz	siatkarka
skatbording	skater	skaterka

cd. tabeli 1

1	2	3
pływanie	plywak	plywaczka
skok w dal	skoczek	skoczkini
skok o tyczce	tyczkarz	tyczkarka
skok wzwyż	skoczek	skoczkini
skoki narciarskie	skoczek	skoczkini
strzelectwo	strzelec	strzelczyni
surfing	surfer	surferka
szermierka	szermierz	*szermierka
taekwondo	taekwondzista	taekwondzistka
tenis stołowy	tenisista/pingpongista	tenisistka/pingpongistka
tenis ziemny	tenisista	tenisistka
triathlon	triathlonista	triathlonistka
trójskok	trójskoczek	trójskoczkini
wioślarstwo	wioślarz	wioślarka
wspinaczka sportowa	wspinacz	*wspinaczka
zapasy	zapaśnik	zapaśniczka
żeglarstwo	żeglarz	żeglarka

Kolejny etap badania to weryfikacja obecności zgromadzonych nazw żeńskich w trzech słownikach: *Słowniku języka polskiego*, pod redakcją Witolda Doroszewskiego, *Słowniku nazw żeńskich polszczyzny* i *Wielkim słowniku języka polskiego*, pod redakcją Piotra Żmigrodzkiego⁴. Dzięki tej kwerendzie słownikowej, a także odniesieniu do wcześniejszych badań B. Nowowiejskiego (2014) dodatkowo możliwe było sprawdzenie, jak historycznie kształtuje się użycie nazw żeńskich związanych ze sportem⁵.

Czwarte źródło badawcze to korpus MoncoPL. Należy on do tzw. korpusów monitorujących, które można uznać za specjalny typ korpusów referencyjnych.

⁴ Ani SJPD, ani WSJP w założeniach redakcyjnych nie informuje o celowym pomijaniu nazw żeńskich w rejestrze haseł nawet wówczas, gdy tworzone są one regularnie od nazw żeńskich. Co więcej, w zaktualizowanych w lutym 2026 r. zasadach redakcji WSJP możemy przeczytać, że „od roku 2019 zasób haseł w dalszym ciągu powiększa się przez uzupełnianie gniazd synonimicznych oraz dopełnianie rodzin słowotwórczych wyrazów opracowanych już w WSJP. Chodzi tu przede wszystkim o takie klasy derywatów, jak: augmentativa, deminutiva i hipokorystyka, feminativa, przymiotniki relacyjne, przysłówki i rzeczowniki odprzymiotnikowe [...]”.

⁵ W badaniu Nowowiejskiego uwzględniony został słownik pod redakcją Witolda Doroszewskiego, a także *Uniwersalny słownik języka polskiego* oraz *Słownik współczesnego języka polskiego* pod redakcją Bogusława Dunaja. Aby nie powielać informacji, zdecydowano się w niniejszym badaniu na dwa inne opracowania leksykograficzne.

Jak pisze Piotr Pęzik: „Ich struktura i zawartość mają w założeniu umożliwić ciągłą obserwację najnowszych zmian i trendów w języku. W odróżnieniu od nieaktualizowanych korpusów diachronicznych, które również składają się z tekstów próbkowanych z podokresów historycznych, a także inaczej niż w przypadku niezrównoważonych diachronicznie korpusów referencyjnych, korpusy monitorujące mają strukturę otwartą i są stale uzupełniane o nowe próbki reprezentowanych w nich odmian języka” (Pęzik 2020: 133–134). W przypadku korpusu MoncoPL „podstawowym źródłem danych indeksowanych (...) są kanały RSS udostępniane przez ponad 1500 serwisów informacyjnych, branżowych oraz platform blogowych” (Pęzik 2020: 134). Pęzik zwraca uwagę, że: „Ogromną większość tekstów wchodzących w skład korpusu stanowią artykuły publikowane w internetowych serwisach informacyjnych” (Pęzik 2020: 135). Ponieważ niemożliwe jest zbadanie wszystkich wypowiedzi dziennikarskich dotyczących sportu, uznałam, że korpus MoncoPL stanowi wiarygodne źródło do weryfikacji trendów językowych w zakresie użycia feminatywów w internetowych serwisach informacyjnych⁶. Tym bardziej że daje możliwość łatwego wyszukiwania nie tylko form podstawowych, ale także tzw. lematów, czyli w przypadku interesujących mnie feminatywów form przypadków zależnych. Zdecydowanym minusem jest brak możliwości selekcji semantycznej wyszukanych wyrazów. Ponieważ wiele z nich to wieloznaczniki, jedynie ręczna weryfikacja pozwala na wyodrębnienie interesujących kontekstów, co jest zadaniem niezwykle żmudnym, dlatego w przypadku przykładów posiadających wiele poświadczeń (powyżej tysiąca), prezentowane wyniki mają charakter szacunkowy.

Poniższa tabela zawiera rejestr nazw kobiet uprawiających daną dyscyplinę sportu, ale także określa dla zawodniczek grających na poszczególnych pozycjach oraz pań związanych ze sportem zawodowym w innych rolach. Wyrazy oznaczone gwiazdką traktuję jako byty potencjalne, utworzone zgodnie z jednym ze wzorców słowotwórczych właściwych dla feminatywów, jednak nierejestrowane w analizowanych słownikach. W przypadku korzystania ze źródeł leksykograficznych podane jest znaczenie leksemu w nim zarejestrowane (w formie uproszczonej), a w przypadku korpusu MoncoPL – liczba poświadczeń.

⁶ Analizowane dane z korpusu MoncoPL dotyczą serwisów informacyjnych publikowanych na bardzo różnych stronach – od tych o charakterze ogólnopolskim typu onet.pl, gazeta.pl, po lokalne jak np. zyciepabianic.pl. Nie dokonuję jednak w swoich badaniach rozróżnienia we względu na źródło. Po pierwsze, miejsce publikacji nie ma wpływu na prowadzone obserwacje, po drugie, taka charakterystyka jest właściwie niemożliwa, ponieważ materiały publikowane w świecie swobodnie przepływają między portalami, często bez podania źródła pochodzenia.

Tabela 2. Poświadczenia słownikowe nazw zawodniczek oraz frekwencja użycia

FEMINATYW	SJPD	WSJP	SNŻP	MONCOPL
1	2	3	4	5
atakująca (masc.-) ^a	–	–	–	9994
*arbitrka	–	–	–	17
*arbitra	–	–	-	6
badmintonistka	–	‘kobieta grająca w badmintona, zwłaszcza sportowo’	‘ta, która uprawia grę w badmintona’	433
biat(h)lonistka	–	+	+ ‘ta, która uprawia biathlon’	3318+318 (różna grafia) =3636
biegaczka	+ ‘forma żeńska od biegacz’	+ ‘kobieta, która biega – uczestniczy w konkurencjach sportowych dla rozrywki i zdrowia lub wyczynowo’	+ ‘sportowczyni uprawiająca biegi’	9861
bobsleistka	–	–	–	78
bokserka	–	+ ‘kobieta, która uprawia boks’	+ ‘sportowczyni uprawiająca boks’	990
bramkarka	–	–	+ ‘członkini drużyny sportowej, stojąca na bramce, broniąca bramki’	11002
breakdancerka	–	–	–	12
chodziarka	–	–	+ ‘zawodniczka uprawiająca chód sportowy’	436
chorąża ^b	+ ‘kobieta niosąca chorągiew, wyznaczona do niesienia chorągwi’	+ ‘kobieta wyznaczona do niesienia sztandaru w czasie jakiejś uroczystości’	+ ‘ta, która niesie chorągiew’	143
*chorążyni	–	–	–	–
defensorka	–	–	–	218

cd. tabeli 2

1	2	3	4	5
dyskobolka	+ 'lekkoatletka rzucająca dyskiem'	–	+ 'zawodniczka, która uprawia rzut dyskiem – jedną z dyscy- plin lekkoatle- tycznych'	647
futbolistka	–	–	–	1003
gimnastyczka	+ 'forma żeńska od gimnastyk'	+ 'kobieta uprawiająca gimnastykę – sport'	+ 'ta, która uprawia gimnastykę sportową'	1507
golfistka	–	–	+ 'sportowczyni, która gra w golfa'	190
golkiperka	–	–	–	418
graczka	+ 'forma żeńska od gracz'	–	–	233
hokeistka	–	–	+ 'ta, która gra w hokeja, uprawia hokej na lodzie i trawie'	1996
jeźdźczyni	+ 'kobieta jeżdżąca na koniu lub innym zwierzęciu wierzchowym; uprawiająca jazdę konną'	–	+ 'ta, która jeździ wierzchem na jakimś zwierzęciu, najczęściej koniu, uprawia jazdę konną'	15
judoczka (dżudoczka)	–	+ 'zawodniczka uprawiająca judo'	+ 'sportowczyni, która uprawia dżudo' 'kobieta, która uprawia, trenuje dżudo'	1834 (+ 235 dżudoczka) = 2069
kajakarka	+ 'forma żeńska od kajakarz'	+ 'kobieta pływająca kajakiem'	+ 'ta, która uprawia kajakarstwo'	3636

cd. tabeli 2

1	2	3	4	5
karateczka	–	–	+ ‘ta, która uprawia karate’	272
kolarka	–	+ ‘kobieta uprawiająca wyczynowo jazdę na rowerze’	+ ‘ta, która jeździ na rowerze wyczynowo lub amatorsko’	3678
koszykarka	+ ‘kobieta uprawiająca grę w koszykówkę’	+ ‘zawodniczka grająca w koszykówkę’	+ ‘ta, która gra w koszykówkę’	35522
lekkoatletka	+ ‘kobieta uprawiająca lekkoatletykę’	+ ‘kobieta uprawiająca lekkoatletykę’	+ ‘zawodniczka uprawiająca lekkoatletykę’	11957
łuczniczka	+ ‘kobieta strzelająca z łuku’	+ ‘sportsmenka strzelająca z łuku’	+ ‘sportowczyni, zawodniczka uprawiająca łucznictwo’	45
łyżwiarka	+ ‘forma żeńska od łyżwiarz’	+ ‘kobieta, która jeździ na łyżwach’	+ ‘ta, która jeździ na łyżwach – profesjonalnie lub amatorsko’	3997
maratonka	–	–	+ ‘ta, która startuje w maratonie, biega na długie dystanse’	901
młociarka	–	–	+ ‘zawodniczka sportowa uprawiająca rzut młotem’	1324
napastniczka	–	+ ‘kobieta mająca za zadanie atakowanie bramki przeciwnika’	+ ‘zawodniczka grająca w ataku w zespołowych rozgrywkach sportowych, np. w piłce nożnej’	3562

cd. tabeli 2

1	2	3	4	5
narciarka	+ 'kobieta jeżdżąca na nartach, uprawiająca narciarstwo'	+ 'kobieta, która jeździ na nartach'	+ 'ta, która uprawia narciarstwo – wyczynowo lub amatorsko'	6514
obrończyni	–	+ 'zawodniczka, która należy do grupy broniącej dostępu do bramki swojej drużyny'	-	100
oszczepniczka	+ 'zawodniczka uprawiająca rzut oszczepem'	+ 'sportowczyni uprawiająca rzut oszczepem'	+ 'zawodniczka uprawiająca rzut oszczepem'	1066
pięcioboistka	–	+ 'kobieta uprawiająca pięciobój'	+ 'sportowczyni uprawiająca pięciobój'	388
pięściarka	–	+ 'kobieta, która uprawia boks'	+ 'sportowczyni uprawiająca boks'	2861
piłkarka	–	+ 'kobieta uprawiająca grę w piłkę – dyscyplinę sportową'	+ 'ta, która zawodowo lub amatorsko uprawia grę w piłkę, np. piłkę nożną lub ręczną'	46333
pingpongistka	+ 'forma żeńską od pingpongista'	+ 'kobieta grająca w ping-ponga'	–	1018
plotkarka	+ 'zawodniczka uprawiająca bieg przez plotki'	+ 'kobieta uprawiająca bieg z przeskakiwaniem przez ustawione na bieżni przeszkody, składające się z dwóch słupków i poprzeczki'	+ 'ta, która zawodowo lub amatorsko uprawia skoki przez plotki'	731

cd. tabeli 2

1	2	3	4	5
plywaczka	+ 'kobieta umiejąca pływać, uprawiająca sport pływacki; kobieta płynąca'	+ 'kobieta pływająca dla przyjemności lub sportowo'	+ 'ta, która zawodowo lub amatorsko uprawia pływanie'	8231
pomocniczka	—	+ 'piłkarka, która gra w pomocy'	—	633
przyjmująca (masc. -)	—	—	—	5346
rozgrywająca	—	—	—	11195
rugbistka/ rygbystka	—	—	—	406+217=623
saneczkarka	+ 'kobieta uprawiająca saneczkarstwo, startująca w zawodach saneczkowych'	+ 'kobieta biorąca udział w sportowych wyścigach na sankach'	+ 'ta, która wyczynowo jeździ na sankach, uprawia saneczkarstwo'	245
sędzina	- ('kobieta sędzia' w ujęciu prawniczym)	+ 'pot. kobieta pełniąca funkcję sędziego w zawodach sportowych'	- (ujęcie prawnicze)	?
siatkarka	+ 'forma żeńska od siatkarz'	+ 'zawodniczka grająca w siatkówkę'	+ 'ta, która uprawia grę w siatkę – profesjonalnie lub amatorsko'	103731
siedmioboistka	—	—	+ 'zawodniczka uprawiająca konkurencję lekkoatletyczną zwaną siedmiobojem'	452
skaterka	—	—	—	16

cd. tabeli 2

1	2	3	4	5
skoczkini	–	–	+ 'zawodniczka specjalizująca się w skokach, uprawiająca skoki'	2335
skrzydłowa	–	–	–	3007
sportowczyni	–	+ 'kobieta uprawiająca sport'	+ 'ta, która profesjonalnie uprawia jakiś sport'	303
sportsmenka	+ 'forma żeńska od sportsmen'	+ 'kobieta uprawiająca sport'	+ 'ta, która uprawia jakiś sport'	12429
stoperka	–	–	–	71
szczypiornistka	+ 'forma żeńską od szczypiornista'	–	–	12190
sztangistka	–	–	+ 'zawodniczka uprawiająca podnoszenie ciężarów'	859
taekwondzistka	–	–	–	90
tenisistka	+ 'forma żeńska od tenisista'	+ 'kobieta grająca w tenisa'	+ 'ta, która gra w tenisa – profesjonalnie lub amatorsko'	101 534
trójskoczkini	–	–	–	73
wioślarka	+ 'kobieta, która wiosłuje'	+ 'kobieta, która uprawia wioślarstwo'	+ 'sportowczyni, która uprawia wioślarstwo'	1955
zapaśniczka	–	–	+ 'sportowczyni, która uprawia zapasy'	3085

cd. tabeli 2

żeglarka	+ 'kobieta żeglarz'	–	+ 'ta, która pływa łodziami żaglowymi, uprawia żeglarstwo'	2121
----------	---------------------------	---	---	------

^a Skrót: masc.- oznacza, że słowniki nie rejestrują także formy męskiej.

^b Wprawdzie rzeczowniki *chorąża*/**chorąży* nie należą bezpośrednio do języka sportu, jednak ze względu na wskazaną we wstępie sytuację z rozpoczęcia igrzysk olimpijskich zostały uwzględnione w powyższym zestawieniu.

Frekwencja użycia żeńskich nazw osób uprawiających sport poświadczona w korpusie MoncoPL oraz ich słownikowy rejestr pokazują, że zgodnie z przyjętym założeniem feminatywy w sporcie „mają się dobrze”, zwłaszcza w obszarze sportów indywidualnych. Dziennikarze nie używają nazw męskich dla nazwania tenisistek, biegaczek, lekkoatletek, ale także siatkarek czy koszykarek. Nie stosuje się również form analitycznych z rzeczownikiem *pani* (**pani tenisista*, **pani biegacz* itd.). Wraz z wprowadzeniem nowych dyscyplin sportu pojawiają się w języku nazwy sportowców – równolegle kobiet i mężczyzn. Często oprócz nazwy samej dyscypliny polszczyzna z języka źródłowego (głównie angielskiego) przejmuje także określenie męczyzny uprawiającego daną dyscyplinę. Na bazie tego rzeczownika powstaje feminatywum, dość regularnie za pomocą sufiksu *-ka* (np. *skater* – *skaterka*, *breakdancer* – *breakdancerka*).

Nieco inaczej przedstawiają się nazwy żeńskie określające pozycje, na których grają poszczególne zawodniczki. W tym aspekcie największy wpływ na częstotliwość użycia ma oczywiście popularność danej dyscypliny w ścisłym powiązaniu z tradycją rozgrywek kobiet. I tak w obrębie siatkówki doskonale funkcjonują feminatywy: *rozgrywająca*, *atakująca*, *przyjmująca*. Wszystkie mają analogiczną budowę słowotwórczą, dzięki czemu są łatwe do zastosowania w języku dziennikarzy. Co ciekawe, rzeczowniki te nie są notowane w słownikach, także w odniesieniu do nazw męskich⁷. Interesująco na tym tle prezentuje się określenie *libero*, od którego nie została utworzona forma żeńska. Potencjalne formacje to **liberka* albo **libera*, jednak żadna z nich nie jest odnotowywana ani w słownikach, ani w korpusie MoncoPL.

⁷ Trzeba mieć świadomość, że słowniki, zwłaszcza papierowe, mają ograniczoną objętość, co skutkowało koniecznością wyboru haseł. Analizowany tutaj SJPD rejestruje polszczyznę do lat pięćdziesiątych XX w. – siatkówka nie należała wówczas do bardzo popularnych dyscyplin, dlatego być może brak nazw zawodników wśród haseł słownikowych. Jednak już WSJP jest primo słownikiem elektronicznym, secundo rejestruje polszczyznę początku XXI w., a to czas największej popularności siatkówki w Polsce.

Prawdopodobny powód to brak odmiany tego rzeczownika, co powoduje, że różnica płci zawodników uwzględniana jest w towarzyszących wyrazowi *libero* zaimkach i przymiotnikach – *nasz/nasza libero, fantastyczny/fantastyczna libero*. Inne ważne zagadnienie łączy się ze stosowaniem określeń zawodniczek grających w piłkę nożną. Ta ciesząca się od lat dużym zainteresowaniem na całym świecie dyscyplina w ostatnich czasach zyskuje w Polsce coraz większą popularność w wariancie żeńskim⁸. W słownikach nie są notowane takie feminatywy jak *defensorka, golkiperka, skrzydłowa* czy *stoperka*, a nawet *futbolistka*, choć poświadczenia korpusowe pokazują, że są to rzeczowniki często stosowane przez dziennikarzy. W *Słowniku nazw żeńskich polszczyzny* odnajdziemy *bramkarkę* oraz *napastniczkę*, zaś w WSJP dodatkowo występuje *pomocniczka* i *obrończyni*, jednak tylko w odniesieniu do piłki nożnej, tymczasem na tych dwóch pozycjach gra się także w innych grach zespołowych (np. hokeju). Przykłady te poświadczają, jak dużą rolę w budowaniu, stosowaniu i definiowaniu poszczególnych nazw żeńskich odgrywa popularność danej dyscypliny sportowej.

Zdecydowanie najmniej nazw kobiet uprawiających daną dyscyplinę sportu rejestruje słownik W. Doroszewskiego. W mojej opinii ma to podłoże historyczno-obyczajowe, związane z nieuprawianiem na dużą skalę sportu przez kobiety w pierwszej połowie XX w. Warto jednak zwrócić uwagę na obecność wybranych nazw żeńskich we wspomnianym leksykonie i nierejestrowanie ich przez słownik P. Żmigrodzkiego. Mowa tu o takich określeniach jak: *dyskobolka, jeźdźczyni, żeglarka, graczką, szczypiornistka*. Dwa ostatnie rzeczowniki nie są także notowane w słowniku nazw żeńskich. Ciekawą motywacją autorów współczesnych opracowań leksykograficznych – oba wyrazy mają bowiem wysoką frekwencję, są powszechnie znane i jednoznaczne (w przeciwieństwie do alternatywnego dla *szczypiornistki* określenia *piłkarka*, która wymaga dookreślenia: *ręczna*).

Osobnym zagadnieniem, wymagającym szczegółowych studiów, jest terminologia używana w oficjalnych dokumentach związków sportowych. Pobieźna analiza regulaminów i innych dokumentów udostępnionych na stronie Polskiego Związku Piłki Nożnej oraz Polskiego Związku Piłki Siatkowej pokazuje, że nie są w nich stosowane feminatywy. Z kolei w zakresie materiałów publikowanych na oficjalnych stronach wspomnianych orga-

⁸ Na przykładzie piłki nożnej, globalnie najpopularniejszej dyscypliny sportu, najlepiej wskazać z jednej strony dysproporcję między odmianą męską i żeńską – w Polsce liga kobiet została zarejestrowana dopiero w sezonie 1979/1980 (wcześniej rozgrywki miały charakter towarzyski), zaś mężczyźni w sezonie 1926/1927, z drugiej zaś ogromną rolę mediów w promowaniu sportu, zwłaszcza kobiecego. Sukcesy polskiej piłkarki, Ewy Pajor, sprawiły, że stała się ona obecna w świecie mediów, a wraz z nią kobieca piłka nożna.

nizacji brakuje jednomyślności. Dla przykładu, przy prezentacji składu reprezentacji Polski w piłce nożnej kobiet użyte zostały nazwy: *bramkarze, obrońcy, pomocnicy, napastnicy*⁹, natomiast w skład kadry siatkarek wchodzi: *atakujące, środkowe, rozgrywające, przyjmujące i libero*¹⁰. Widać zatem brak jednorodnej polityki komunikacyjnej w tym zakresie, a język instytucjonalny nie nadąża za praktyką medialną.

Na zakończenie rozważań chcę pochylić się nad jeszcze jednym określeniem zawartym w tytule niniejszego tekstu – *arbitra*. Ponieważ nie ma zawodowego sportu bez sędziowania, także i w tym zakresie występują zmiany i coraz więcej kobiet odgrywa rolę arbitra w trakcie zawodów (nie tylko żeńskich). Pojawia się jednak problem, jak nazwać kobietę, która jest *sędzią sportowym*. Dla mężczyzn funkcjonują równolegle dwa określenia – *sędzia* i *arbitr*. Potencjalne formy żeńskie to: **arbitra* lub **arbitrka*. Żadna z nich nie jest rejestrowana w słownikach, zaś w MoncoPL mają odpowiednio 6 i 17 poświadczeń, co oznacza, że nie są zbyt często używane. Pewną alternatywę stanowi forma analityczna – *pani arbitr* i rzeczywiście, dziennikarze sięgają po nią stosunkowo często. Z kolei rzeczownik *sędzia*, który funkcjonuje w polszczyźnie od dawna, ma silne konotacje połączone z leksyką prawniczą. Dodatkowo żeńska końcówka *-a* sprawia, że trudno zbudować na jego bazie feminatyw nieobciążony znaczeniowo – możliwa jest *sędzina*, jednak ten leksem przez wielu utożsamiany jest z osobą wydającą wyroki w sądzie, a wśród starszych użytkowników polszczyzny – z ‘żoną sędziego’ (por. SJPD). Z analizowanych słowników jedynie *Wielki słownik języka polskiego* rejestruje rzeczownik *sędzina* z definicją odsyłającą do sportu. Poświadczenia użycia w MoncoPL trudne są do weryfikacji – na sto pierwszych konkordancji jedynie 12 odnosi się do sportu (pierwsza na pozycji 28). Dodanie dookreśleń: *sędzina zawodów, sędzina sportowa* również nie podnosi tych statystyk – mamy odpowiednio 4 poświadczenia i 11 poświadczeń. W uzusie natomiast często używana jest forma *pani sędzia*. Trudno przewidzieć, w jaki sposób potoczą się losy tego określenia w polszczyźnie. Wydaje się jednak, że skoro nazwa męska *sędzia* może funkcjonować zarówno w odniesieniu do prawa, jak i do sportu, to w ten sam sposób w obu obszarach z czasem będzie funkcjonował rzeczownik *sędzina*. Zmiana zależy bardziej od umocnienia pozycji kobiet w tej roli aniżeli od działań językowych¹¹.

⁹ <<https://pzpn.pl/reprezentacje/reprezentacje-kobiece/reprezentacja-a/kadra>>, dostęp: 24.02.2026.

¹⁰ <<https://www.pzps.pl/pl/siatkowka/reprezentacje/zespoły/siatkowka-seniorki>>, dostęp: 24.02.2026.

¹¹ Na marginesie warto odnotować, że PZPN przy prezentowaniu składu sędziowskiego konsekwentnie używa określenia *sędzia* w stosunku do kobiet i mężczyzn (np. *sędzia główny Beata Wosiewicz, sędzia asystent I Anna Motyka*).

Podsumowując, analiza użycia feminatywów w języku sportowym potwierdziła, że żeńskie formy nazw sportowców funkcjonują w dyskursie medialnym powszechnie i produktywnie. Najczęściej używane feminatywy (m.in. *siatkarka*, *tenisistka*, *piłkarka*, *bramkarka*) mają bardzo wysoką frekwencję i są integralną częścią współczesnej komunikacji językowej. Jednocześnie ujawniły się wyraźne rozbieżności między uzusem a stanem leksykografii. Wiele często używanych form żeńskich nie figuruje w słownikach normatywnych, co wskazuje na konieczność ich aktualizacji oraz rewizji podejścia do rejestrowania feminatywów. Szczególne trudności dotyczą nazw sędziów i niektórych pozycji sportowych, dla których brak ustabilizowanych odpowiedników żeńskich.

Wyniki badań sugerują, że feminatywy sportowe są żywym i dynamicznie rozwijającym się segmentem współczesnej polszczyzny. Warto obserwować praktyki nazewnicze w tym zakresie nie tylko w odniesieniu do materiału korpusowego, ale także do barwnego języka komentarza sportowego, zwłaszcza na żywo¹².

Wykaz skrótów

PZPN – Polski Związek Piłki Nożnej
SJPd – Doroszewski W. (red.) (1958–1969): *Słownik języka polskiego*. T. I–XI. Warszawa.
SNŻP – Małocha-Krupa A. (red.) (2015): *Słownik nazw żeńskich polszczyzny*. Wrocław.
WSJP – Żmigrodzki P. (red.): *Wielki słownik języka polskiego PAN*, <<https://wsjp.pl/>>, dostęp: 20.09.2025.

Literatura

- Benni T. (1933): *Sportswomen chce się widzieć z panią doktor*. „Język Polski” XVIII/6, s. 184–185.
Dembska K. (2012): *Tendencje rozwojowe polskich i rosyjskich nazw zawodowych kobiet na tle języka czeskiego*. Toruń.
Giulianotti R. (2019): *Sport. A Critical Sociology*. Cambridge.
Kreja B. (1964): *Słotwórstwo nazw żeńskich we współczesnym języku polskim*. „Język Polski” XLIV, s. 129–140.
Krysiak P. (2020): *Nazwy żeńskie we współczesnej leksykografii polskiej i francuskiej*. Wrocław.
Krysiak P., Małocha-Krupa A. (2020): *Feminatywum, feminatyw, nazwa żeńska, żeńska końcówka – problemy terminologiczne*. „Oblicza Komunikacji” XII, s. 229–238.
Łaziński M. (2006): *O panach i paniach. Polskie rzeczowniki tytułowe i ich asymetria rodzajowo-płciowa*. Warszawa.

¹² Już wstępna obserwacja pozwala stwierdzić, że istnieją różnice w zakresie użycia feminatywów, zwłaszcza ich frekwencji, w języku komentarza na żywo w zależności od komentowanych dyscyplin, osobowości redaktora, ale również polityki komunikacyjnej nadawcy medialnego. Jest to jednak temat na osobne badanie.

- Małocha-Krupa A. (2018): *Opis leksykograficzny feminatywum. (Nie)możliwości zobiektywizowania*. [W:] *Miedzy teorią a praktyką. Metody współczesnej leksykografii*. Red. M. Bańko, H. Karaś. Warszawa, s. 151–165.
- Miśkiewicz M. (2024): *Sportswoman, sportowczyni, sportówka... Problematiczne nazwy kobiet uprawiających sport*. „Język Polski” CIV/1, s. 48–62.
- Nowak P. (2014): „Sport kobiety” – jak dziennikarze mówią o „rywalizacji pań” na arenach sportowych? [W:] *O płci, ciele i seksualności w języku i mediach*. Red. M. Karwatowska, A. Siwiec, B. Jarosz. Lublin, s. 343–354.
- Nowowiejski B. (2014): *O nazwach kobiet uprawiających sport*. [W:] *O płci, ciele i seksualności w języku i mediach*. Red. M. Karwatowska, A. Siwiec, B. Jarosz. Lublin, s. 147–159.
- Pęzik P. (2020): *Budowa i zastosowanie korpusu monitorującego MoncoPL*. „Forum Lingwistyczne” VII, s. 133–150.
- Polski Związek Piłki Nożnej – reprezentacje, <<https://pzn.pl/reprezentacje/reprezentacje-kobiece/reprezentacja-a/kadra>>, dostęp: 24.02.2026.
- Polski Związek Piłki Siatkowej – reprezentacje, <<https://www.pzps.pl/pl/siatkowka/reprezentacje/zespoly/siatkowka-seniorki>>, dostęp: 24.02.2026.
- Szpyra-Kozłowska J. (2001): *Nianieki, ministra i japonki. Eseje o języku i płci*. Kraków.
- Woźniak E. (2020): *Przełomowe dwudziestolecie. Lata 1918–1939 w dziejach języka polskiego*. Łódź.
- Woźniak E. (2025): *Kobiety o sobie – feminatywy w międzywojennych ofertach pracy*. „Język Polski” CV/2, s. 83–96.

